

Informacije

Simpozij: Savez komunista u uvjetima društvenog samoupravljanja

Ivan Perić

Fakultet političkih nauka u Zagrebu organizirao je naučno savjetovanje pod gornjim naslovom. Savjetovanje je održano u Zagrebu od 19. do 21. januara ove godine. Na njemu je podneseno 38 referata, dok je broj učesnika iznosio oko 100. Većina podnosilaca referata stalno radi u nastavnim i naučnim ustanovama. Tako od 38 autora 27 ili 71% stalno rade na fakultetima i visokim školama, 6 (16%) u samostalnim naučnim institutima, a preostali 5 odnosno 13% kao društveno-politički radnici i to većinom u Centralnom komitetu SKJ.

Organizator savjetovanja, polazio je od aktualnosti teme. On je na ovaj način nastojao da dade svoj doprinos mobilizaciji naučnih potencijala na razmatranju ovog značajnog problema našeg društva. To je bio pokušaj da se o jednoj središnjoj temi našeg društva u sadašnjem trenutku, raspravi na naučnom skupu, da se u što je moguće većoj mjeri izradi naučni pristup razmatranju prirode i pozicije Saveza komunista u samoupravnim procesima, i traženju rješenja za njegovu adaptibilnost sadašnjim i budućim uslovima našeg društvenog razvoja.

Potencijalnim učesnicima skupa organizator je sugerirao različitost aspekata i pristupa predmetu. Pretpostavljeni su: historijski, politološki, sociološki, antropološki i politiko-ekonomski aspekti razmatranja položaja i uloge Saveza komunista u samoupravnom društvu.

Referati koji su podneseni na simpoziju razvrstani su u tri grupe. U okviru tih grupa učesnici su dali kratku eksplicaciju podnesenih pis-

menih radova, a o svim podnesenim referatima u okviru jedne grupe se vodila diskusija.*)

I. *Opći aspekti samoupravljanja i Saveza komunista*

U ovoj grupi podneseno je ukupno 15 referata. U referatima kao i diskusiji učesnika razmatran je dosta širok krug pitanja koja se odnose na fenomen samoupravljanja, uvjete njegove realizacije, nosioce samoupravnih procesa, pozicije SKJ u tim uvjetima i procesima itd. Čini nam se da su među ovim pitanjima poseban interes učesnika izazvala slijedeća:

1. *Socijalizam i samoupravljanje.*

Sam uvodni referat je dobrim dijelom bio usmjeren na teoretsko objašnjenje prirode ova dva fenomena, te historijske, socijalne i političke relacije među njima. U tom sklopu posebno je došlo do izražaja razmatranje i objašnjenje etatizma i samoupravnog socijalizma, Karakteristični stavovi koji su u vezi sa ova dva fenomena ispoljeni u nekim referatima i istupanjima učesnika svode se na slijedeće:

Etatizam kao ekonomski i društveni fenomen je suprotan socijalističkoj suštini. To je novi klasni društveno-ekonomski sistem koji je zasnovan na državnoj svojini i državnom upravljanju. Državni aparat predstavlja novu vladajuću klasu. Kao kolektivni vlasnik sredstava za proizvodnju on upošljava radnu snagu i eksploatira je. Ovaj fenomen se razvija degeneracijom komunističkog pokreta i socijalističke

*) U ovom napisu se ne navode naslovi referata i diskusija u kojima su saržani pomenuti stavovi, jer bi to iziskivalo njegovo znatnije proširenje. Zainteresirani čitaoci će to moći da utvrde u tekstu posebne edicije koju izdaje Fakultet političkih nauka a u kojoj će biti saržani svi referati i diskusije sa Savjetovanja.

na i osvjetljena povijest socijalističkih ideja (npr.: Nettlau M. »Bakunjin i Internacionala u Italiji do jeseni 1872«, Eckstein G.: »Stari i novi Saint Simon«, Bougle Ch. »Sociološka shvaćanja Proudonga« u »Contradictions économiques«, Adler M.: »Prilog vrednovanja Viktora Adlera«, Lukacs G. »Novo izdanje Lassalleovih pisama«) i međunarodnog radničkog pokreta (npr.: Mayer G. »Odjeljivanje proleterske od buržoaske demokracije u Njemačkoj (1863—1870)«, Mondolfo R. »Počeci radničkog pokreta u Italiji do 1872. i spor između Mazzinija i Bakunjinca«, Weil F. »Radnički pokret u Argentini«, Ursini N. R. i Wilk K. »Radnički pokret u Finskoj« i dr.).

U rubrici »izvori« javnosti su po prvi put postala pristupačna pisma mnogobrojnih značajnih teoretičara (Lassalea, Mosea Hessa, Marxa, Engelsa i dr.), dokumenti (o izbijanju I svjetskog rata, o Zimmerwaldskom pokretu 1914—1919), nepoznati biografski podaci relevantni za razumijevanje djela pojedinih mislilaca (npr.: Dokumenti iz studentskih godina Karla Marxa, Karl Marx kao abiturijent) i obavijesti o istraživanju zaostavštine pojedinih mislilaca (Lassalleana, Bakinijana, Rjazanov D. »Najnovija saopćenja o literarnoj zaostavštini Karla Marxa i Friedricha Engelsa i dr.).

Rubrike »kronika« i »bibliografija« donosile su izvještaje sa većine najvažnijih skupova iz međunarodnog radničkog pokreta i brojnu bibliografiju tada aktualne socijalističke literature i literature o socijalizmu i radničkom pokretu.

Iako su ova istraživanja pridonijela oživljavanju i vrednovanju socijalističke misli, (njihova vrijednost nesumnjiva je još i danas i koristit će kako onima koji se bave istraživanjem povijesti socijalizma i međunarodnog radničkog pokreta tako i onima koji se o toj povijesti samo žele informirati iz pouzdanih izvora), ona nisu niti jedina, niti

najvrednija osobina ovog časopisa. Naprotiv, upravo zbog toga što je bio tribina na kojoj su razmjenjivane misli predstavnika različitih znanstvenih i političkih smjerova, u njemu su po prvi puta u povijesti socijalističke misli, posebno s obzirom na činjenicu da je institucionalizirani socijalizam okoštao i formalizirao naročito Marxovu izvornu misao, pokrenuti i diskutirani mnogi teorijski još i danas relevantni problemi i iznošeni rezultati istraživanja koji još ni danas nisu prevladani. Odnos Marxove i Hegelove dijalektike, marksizma i filozofije, karakter proizvodnih snaga, razlika između proizvodnih snaga i tehnike, smisao pojma diktature proletarijata, odnos prirodno-znanstvenog i historijskog materijalizma, političke implikacije shvaćanja Marxova materijalizma kao prirodno-znanstvenog materijalizma, odnos političke teorije Marksovih slijedbenika prema Marxovoj izvornoj političkoj teoriji i razlike među njima, ekonomska liberalizacija u socijalizmu itd. To su samo neki, po našem mišljenju još i danas za političku teoriju i praksu socijalizma aktuelni i važni problemi, sadržani u Grünbergovom »Archivu«, koji je sada ponovo postao pristupačan široj javnosti.

Njegovo ponovno objavljivanje olakšat će i pospešiti izučavanje međunarodnog radničkog pokreta, omogućiti će uvid u teorijska strujanja među socijalističkim misliocima u prva tri decenija ovoga stoljeća, ali, i to je njegova najveća vrijednost, pridonijeti da se razumije izvorna Marxova misao i prevlada još uvijek prisutna, društveno i politički-djelotvorna formalistička interpretacija Marxove misli. Zato ponovno objavljivanje tog časopisa treba pozdraviti i preporučiti ga svim institucijama koje se bave, bilo historijskim, bilo teorijskim problemima socijalizma i radničkog pokreta.

revolucije u nekim zemljama. On se uporno ideološki legitimira kao socijalizam. Međutim, etatizam nije socijalizam, a nije čak niti etapa u razvoju socijalizma. To je poseban društveni odnos koji se svojim eksploatatorskim karakteristikama bitno razlikuje od socijalizma. Otuda historijska dilema: etatizam ili samoupravni socijalizam. U kontekstu ovakvog poimanja ovih društvenih fenomena, historijskih okolnosti pod kojima nastaju, procesa kojima se realizuju itd. razmatra se i preraštanje Komunističke partije u Savez komunista. Organizacija komunista u obliku KP je prilagođena nasilnom i monopolskom preuzimanju vlasti i rješavanju nekih osnovnih zadataka putem vlasti. (podržavljenje sredstava za proizvodnju i zamjena kapitalističkog upravljanja državnim). Te mjere ne treba karakterizirati kao socijalističke. One nisu čak ni početak socijalističkog društva. U takvim uslovima (državnog upravljanja) priroda i način djelovanja KP čak i nezavisno od želje njenog vodstva ili članstva, tendira stvaranju etatizma oligarhijskog tipa.

Samoupravljanje, sa kojim i počinje socijalizam, zahtijeva i drugačiju avangardnu organizaciju u kojoj se prevazilaze sve karakteristike partije u etatističkoj strukturi. Proces donošenja odluka u samoupravnom društvu mora izrastati odozdo. U komunističkoj organizaciji samoupravnog društva njeni članovi moraju masovno učestvovati i u donošenju i u realizaciji odluka. Zato postoji pozitivna korelativna veza između prerastanja KP u SK i izgradnje samoupravnog socijalističkog društva. Društveno samoupravljanje je razvijeno tačno u onoj mjeri u kojoj je Komunistička partija prerasla u Savez komunista.

U razmatranju relacija između etatističko-birokratske i samoupravne strukture na savjetovanju su izložena i nešto drugačija stanovišta od prethodnog. Prema ovim stano-

vištima ove dvije strukture stoje u određenoj međusobnoj vezi. Etatističko-birokratska struktura ima određeno značenje na putu društvene transformacije iz kapitalizma u socijalizam. Njena svojstva ogledaju se u podržavljenju sredstava za proizvodnju i uspostavljanju etatističkih odnosa u proizvodnji, politici i kulturi, u formiranju birokratskih slojeva s monopolom u raspodjeli, te političkim i kulturnim monopolom i učvršćavanju i zadržavanju uvjeta otuđivanja. Iz uočavanja ovakvih karakterističnih svojstava etatističko-birokratske strukture zaključuje se da ta struktura još ne predstavlja autentični socijalizam, iako vrši pripreme za njega. To je, prema mišljenju nosilaca ovih stavova, »kvazi-socijalizam«.

Pravi socijalizam počinje sa samoupravljanjem. Samoupravljanje je imanentno socijalizmu. Ono je njegova bitna karakteristika. Iz toga slijedi zaključak da nema pravog i istinskog socijalizma bez samoupravljanja. Samoupravljanje, u sadašnjim historijskim uslovima još nigdje nije doslovno realizirano. Ono se nalazi u procesu konstituiranja, učvršćivanja i razvoja. To je transformacija iz etatističko-birokratske u samoupravnu socijalističku strukturu koja se vrši kroz neprekidnu borbu između: klasnih, etatističko-birokratskih i samoupravljajčkih elemenata i tendencija.

Na savjetovanju je došla do izražaja kritika naprijed iznešenih stavova. U toj kritici je podvučena neophodnost poimanja socijalizma kao kompleksnog i složenog procesa društvenih preobražaja iz klasne u besklasnu strukturu. Etatizam se javlja kao izraz krize starih i konstituiranja novih društvenih struktura i odnosa. On ne izrasta samo na tlu mladih i nerazvijenih socijalističkih zemalja, nego se javlja i u industrijski razvijenim kapitalističkim zemljama. To ukazuje na to da se ovdje radi o jednoj rasprostranjenoj pojavi u kojoj se izra-

žavaju dublja previranja u suvremenom svijetu, traženje izlaza iz kriza, uspostavljanje društvenih odnosa koji će adekvatnije izražavati zahtjeve i potrebe vremena u kojem živimo. Samoupravljanje, gledano u kontekstu tih procesa, jeste do sada najviše dostignuće u realizaciji socijalizma kao ideje i društvenog odnosa. Ali, ni samoupravljanje ne predstavlja fenomen koji bi bio izdvojen i nezavisan od svih složenih procesa transformacije savremenog društva. Primijećeno je da u poimanju tih složenih procesa, sa stanovišta naučnih kriterija i ocjena, ne bi trebalo zapadati u dogmatizam, u koji se nužno zapada ukoliko se samoupravljanje proglašava kao jedini autentični izraz socijalizma i ukoliko se pojedinim etapama transformacije društva od klasno kapitalističke u besklasnu komunističku strukturu odriču karakteristike socijalizma. Isto se tako zapada u relativizam ukoliko se socijalizam ne shvaća kao jedan univerzalni i dugotrajni historijski proces koji ima svoje različite izraze i dostignuća.

2. Nosioци procesa socijalističkog preobražaja društva i uloga Saveza komunista u tim procesima.

Nekoliko referata bavilo se pitanjima socijalne strukture savremenog jugoslavenskog društva i njegovim unutarnjim protivrječnostima, socijalnim i institucionalnim nosiocima socijalističkog razvitka, te pozicijom Saveza komunista u konstelaciji tih društvenih snaga i odnosa.

Posebno je u nekim referatima došlo do izražaja nastojanje da se razjasni položaj i uloga radničke klase u samoupravnom društvu, pri čemu su posebno isticana iskustva Pariske komune. Izražena je koncepcija o neophodnosti konstituiranja kategorije ljudi, koji svoj rad primjenjuju na društvenim sredstvima u oblasti materijalne proizvodnje, u »udruženog proizvođača«. »Udruženi proizvođač« bi trebao da ima po-

sebno istaknuto *»POLITIČKA MISAO* utjecaj u institucijama društveno-političkog sistema.

U radu savjetovanja odgovarajuće mjesto zauzeli su i problemi socijalne strukture Saveza komunista. Neki učesnici su u svojim referatima iznijeli statističke podatke koji pokazuju opadanje učešća seljaka, radnika i omladine, a porast učešća kancelarijskih službenika u strukturi Saveza komunista.

Iz ovih podataka se izvlači zaključak da je SKJ tjesnije povezan sa određenim kategorijama stanovništva dok su sa drugim kategorijama njegove veze slabe. Zahtjev koji na osnovu ovakvih zaključaka neki učesnici postavljaju sastoji se u tome da »SKJ mora obnoviti svoj revolucionarni karakter, reorganizirajući se tako da postane predstavnik svih grupa i slojeva našeg stanovništva.« Sa ovakvim zaključkom odnosno zahtjevom nitko od učesnika nije polemizirao. Međutim, mnogi su iznosili stavove koji se od ovog zahtjeva bitno razlikuju. Naime, u tim stavovima sadržan je zahtjev da se SKJ treba prvenstveno orijentirati prema radničkoj klasi kao osnovnom nosiocu samoupravnih procesa. Budući da svi društveni slojevi nisu po svojem objektivnom položaju podjednako zainteresirani za socijalistički razvoj to ni Savez komunista ne može u jednakoj mjeri biti reprezentant svih grupa i slojeva našeg društva.

U razmatranju pitanja klasnih i socijalnih snaga kao nosilaca samoupravljanja ukazano je i na to da se na sadašnjem stupnju razvoja samoupravnog sistema radnička klasa ispoljava, pretežno, kao niz relativno osamostaljenih radnih kolektiva. Radni kolektivi u međusobnim odnosima, ispoljavaju protivrječna kretanja. S jedne strane oni su, na osnovu usmjeravanja putem instrumenata jedinstvenog privrednog sistema, a i na osnovu vlastitih interesa, upućeni na međunarodnu suradnju. S druge strane oni se, kao

kolektivni robni proizvođači, jedni prema drugima odnose kao konkurenti. Putem integracionih procesa, ne samo u oblasti materijalne proizvodnje, nego i sa sve čvršćim funkcionalnim povezivanjem proizvodnih i vanproizvodnih djelatnosti u jednu cjelinu, na osnovama samoupravljanja, radnička klasa može da se konstituirati kao jedinstvena društvena snaga u okviru cijele zemlje.

Da bi mogao djelovati kao vođa idejna snaga samoupravnog društva Savez komunista nužno mora u sebi samome jače otvoriti procese integracije članstva u jedinstvenu asocijaciju u smislu njihovog učešća u kreiranju generalnih stavova, a i efikasnijeg povratnog utjecaja odluka, donešenih na višim nivoima organiziranosti, prema osnovnim sredinama. Integracija u Savezu komunista trebala bi da krči puteve integracije jugoslavenskog društva, odnosno projiciranju samoupravnih odnosa iz osnovnih sredina prema višim nivoima.

Shodno ovim stavovima pojedini učesnici su naglašavali potrebu prevazilaženja okvira radne organizacije u organizovanju i djelovanju komunista. To je, prema njihovom mišljenju, bitan uvjet za ispoljavanje Saveza komunista kao jedinstvene idejne i političke snage, koja se neće poistovetiti sa interesima užih društvenih grupa, nego ih savladavati i prevazilaziti te svojim političkim akcijama zastupati cjelinu pokreta.

Pozicija Saveza komunista u samoupravnim procesima razmatrana je, od pojedinih učesnika, sa stanovišta formiranja takvog modela ličnosti koja će najadekvatnije izražavati progresivna stremljenja u preobražaju društva. U tom kontekstu je istican pojam »slobodne stvaralačke ličnosti«. Ona se definira kao ličnost koja djeluje u adekvatnoj situaciji i u skladu sa tendencijama razvoja, ali ne kratkoročnog razvoja od danas do sutra, nego prema relativno dolioj budućnosti. Kao

značajna manifestacija adekvatnog djelovanja slobodne stvaralačke ličnosti je usklađivanje individualnog i društvenog interesa. Pošto se lični i društveni interesi susreću kako u osnovnim sredinama tako i na svim ostalim nivoima organiziranosti društva i pošto se isti ispoljavaju na različite načine i u različitim situacijama, javljaju se teškoće u vezi sa njihovim utvrđivanjem i razrješavanjem. **Zato je značajna uloga nauke u otkrivanju i objašnjavanju tih procesa i fenomena.**

U kontekstu razmatranja ekonomsko-socijalne strukture suvremenog jugoslavenskog društva i pozicije Saveza komunista u toj strukturi neki učesnici su obratili pažnju na pojavu privatizacije određenih djelatnosti. Oni ističu da u posljednje vrijeme se privatna inicijativa ekonomski afirmira i zahvaća jednu oblast djelatnosti za drugom, (zamatstvo, ugostiteljstvo, trgovina). Proces privatizacije tih djelatnosti, kako po brojnosti subjekata koji su njeni nosioci tako i po broju najamnih radnika koji se uključuju u taj sektor, počinje prelaziti okvire koji su predvidivo dozvoljeni. Savez komunista, prema mišljenju ovih učesnika, ni na lokalnim ni na višim nivoima nema definiran idejno-politički stav prema ovim pojavama i procesima.

3. Teoretski koncepti o partiji odnosno Savezu komunista

Iako su u većini referata sadržani izvjesni elementi teorije partije, odnosno Saveza komunista, samo u jednom se daje nešto cjelovitiji pristup ovom problemu. Autor ističe tri koncepcije o komunističkoj partiji i to: Marxovu koncepciju autor konstruira iz njegovih tekstova koji se odnose na položaj i ulogu proletarijata. Prema Marxu, po analogiji dosadašnjeg toka historije, proletarijat će izvršiti historijski prevrat. Na to će on biti prisiljen posljedicama samog razvoja

kapitalističkog društva koji nužno producira bogatstvo na jednoj a bijedu na drugoj strani. Iako Marx ističe komuniste kao svjesnu snagu društva koji »teorijski prednjače ostaloj masi proletarijata«, on ne naglašava njihovu posebnu ulogu u revolucionarnom mijenjanju društva, jer je to stvar same radničke klase. Revolucija će prema ovakvom poimanju najprije počinjati u zemljama u kojima je industrijski razvoj učinio radničku klasu najbrojnijom snagom društva.

Lenjinova koncepcija se zasniva na drugačijoj procjeni karakteristika i zakonitosti kapitalističkog razvoja društva. Po njemu uvjet revoluciji nije kapitalistička razvijenost zemlje, već »općenacionalna kriza«. Za subjekta revolucije Lenjin označava komunističku partiju koja se kao realna snaga regrutira iz svih klasa i slojeva, prvenstveno proletarijata i proletariziranog seljaštva koji su životno zainteresirani za izmjenu svog položaja u kapitalističkom društvu, a samim tim i za revolucionarnu promjenu društva i društvenih odnosa u cjelini. Program partije je za Lenjina revolucionarna teorija. Efikasnost djelovanja partije Lenjin vidi u jasnoći njenih ciljeva i u jedinstvu volje i akcije članstva.

Jugoslavenska koncepcija počiva na stanovištu da društveni odnosi i socijalistički razvitak moraju počinjati od članova društva (»neposredni proizvođači«, »radni ljudi«), i ovisiti o njihovoj inicijativi.

Ta koncepcija se očituje u uvođenju radničkog i društvenog upravljanja i u promjeni društvene funkcije i uloge organizacije komunista od rukovodeće političke partije u i-dejni savez.

Iznešeni stavovi i konstrukcije pomenutih koncepcija podvrgnuti su kritici od strane nekih učesnika savjetovanja. Kritika osporava osnovanost razlika između Marxa i Lenjina u poimanju osnovnih tendencija kapitalističkog razvoja. Poseb-

no je napomenuto da je Marx apsolutno osiromašivanje proletarijata u kapitalizmu isticao kao zakonitu tendenciju koja se ostvaruje utoliko ukoliko protiv nje ne djeluju druge tendencije kao što je organizovana ekonomska borba radničke klase i sl. Lenjin je u ocjeni mogućnosti pobjede revolucije, u jednoj zasebno uzetoj i to nerazvijenjoj zemlji, polazio od Marxovog poimanja krize kapitalizma kao globalnog društvenog sistema. On je kapitalizam poimao kao svjetski sistem čija je kriza bila najizrazitija i mogućnost njegovog proboja najrealnija u Rusiji gdje je isti doduše bio nerazvijen u tehničkom pogledu, obimu primjene najamnog industrijskog rada i sl., ali gdje je njegova kriza bila izražena u širim relacijama. Zamjerke ovim stavovima stavljenе su i na suprotstavljanje Lenjina Marxu u tom smislu da se je Marx u svom djelovanju orijentirao pretežno na teoriju a nije formulirao pobliže i konkretnije ciljeve revolucionarnog radničkog pokreta, dok je Lenjin težište bacio prvenstveno na organizacioni rad. Kritičari ovih stavova i ocjena iznosili su argumente kojima su dokazivali njihovu jednostranost. Međutim, ove kritike nisu do kraja pobile iznešene koncepcije i njihove ocjene ali su ih na izvjestan način pokolebale.

U razmatranju pitanja transformacije Komunističke partije u Savez komunista neki referati ukazuju na historijske determinante takvog kretanja. One se sagledavaju u globalnoj orijentaciji partije odnosno Saveza komunista na ostvarivanje historijskih težnji radničke klase. Ova orijentacija je ranije bila izražena u kursu oružane borbe za obaranje buržoaske vlasti, ekspropriaciji buržoazije u oblasti ekonomije, organiziranju društvene proizvodnje, uspostavljanju i izgradnji samoupravljanja i samoupravnih odnosa itd. Ovakav dosljedni kurs na revolucionarni preobražaj društva nužno determinira kon-

stituiranje masa u samostali politički faktor i subjekt politike, a Savez komunista transformira iz vodeće političke u vodeću idejnu snagu društva.

Neki referati su se bavili kritikom koncepcija o partiji, odnosno Saveza komunista koje su bile iznešene ranije u napisima nekih autora. Tako su podvrgnute kritici jednostranosti tzv. državotvorne i samoupravne koncepcije o Savezu komunista.

Istupanja pojedinih učesnika ukazala su na potrebu sagledavanja transformacije Saveza komunista u kontekstu globalnih kretanja u našem društvu. Čitav naš dosadašnji razvoj, uključujući i razvoj Saveza komunista, jest protivrječan. S jedne strane se razvijala i jačala samoupravna struktura, a s druge strane se opet razvijala etatiistička struktura društva. U tom se očituje i protivrječan položaj Saveza komunista. Ta protivrječnost u sebe istovremeno uključuje i revolucionarnu i konzervativnu stranu njegovog razvoja. Savez komunista se s jedne strane bori za interese radničke klase a s druge strane djeluje sa pozicija vlasti i dolazi u sukob sa tim interesima. Zato daljnji razvoj Saveza komunista kao vodeće revolucionarne društvene snage zahtijeva njegovu relativnu emancipaciju od društvenih i socijalnih determinizama.

II *Savez komunista Jugoslavije u sistemu socijalističke demokracije*

Iako su neka pitanja, koja po svojim sadržajnim karakteristikama spadaju u ovu grupu, dotaknuta i djelomično razmatrana i u prethodnoj grupi ipak se u okvirima ove grupe samostalno tretiralo niz problema koja su od značaja za djelovanje i poziciju Saveza komunista.

1. *Saveza komunista u samoupravnoj i političkoj strukturi jugoslavenskog društva*

U razmatranju pitanja sadržanih u ovom podnaslovu pojedini učesnici su dosta uspješno izložili svoje gledanje na prirodu naše samoupravne i političke strukture i njihovih osnovnih determinanti iz čega su izvedeni i odgovarajući zaključci o poziciji Saveza komunista.

Društveno-politički sistem u Jugoslaviji karakteriše njegova evolucija od sistema državnog socijalizma, preko uvađanja radničkog samoupravljanja i ukidanja klasičnog administrativnog sistema rukovođenja unutar radnih organizacija ali ne i unutar cjeline sistema privrede, do ostvarenja procesa potpunijeg osamostaljivanja društvene osnove i ekonomske samoorganizacije društva što je karakteristično za sadašnji moment — (privredna i društvena reforma). Ipak jugoslavenski društveni sistem karakteriše paralelizam ekonomskog i političkog sistema društva. Prvi se zasniva na samoupravljanju, a njegova su obilježja: udruženi rad, društvena samoorganizacija rada i neophodna samostalnost sfere društvenog rada. Drugi se zasniva na državnom principu kojeg označavaju: državna svojina, politička organizacija društva (predstavnički sistem, organi nasilja itd.) i apstrakcija političke sfere.

Ekonomski sistem, do reforme, karakteriše zavisnost od ovog drugog. On je sastavni dio državno-političkog sistema. Reforma ide za oslobađanjem i osamostaljivanjem društvene osnove sfere društvenog rada i za uspostavljanjem odnosa koji su determinirani ekonomskim interesom. Ovo vodi jačanju i osamostaljivanju sfere »građanskog društva« čiji je bitni princip *utilitarizam*.

Politički sistem je znatno udaljen, odnosno u velikoj mjeri nezavisan, od svoje društvene osnove.

Odnosi u njemu su determinirani političkim interesom. Ovo uvjetuje jačanje i podržavanje relativne nezavisnosti »političkog društva« čiji je bitni princip *birokratizam*.

Odnosi između ova dva sistema su od početka bili konfliktni. S reformom se oni znatno zaoštavaju. Ali se njome bitno mjenja orijentacija: politički sistem mora da se prilagođava svojoj društvenoj osnovi.

U kompleksnoj strukturi sadašnjeg jugoslavenskog društva osnovni zadatak Saveza komunista je da bude moralno politička snaga koja podstiče i realizira socijalističku orijentaciju društvenog kretanja. Savez komunista ne smije se poistovetiti ni sa sistemom samoupravljanja, jer se time opredjeljuje za *utilitarizam* ni sa političkim sistemom jer time jača *birokratizam*. On (u principijelnom smislu) treba i prema jednom i prema drugom zadržati samostalno kritičku poziciju. Ali on djeluje unutar datog društveno-ekonomskog i političko-pravnog sistema.

Kritika iznesenih koncepcija, koja je došla od izražaja u istupanju pojedinih učesnika savjetovanja, odnosila se na kvalificiranje ekonomske, odnosno samoupravne sfere društva. Ekonomski sistem, čija je bitna karakteristika samoupravljanje, ne znači, jačanje i osamostaljivanje sfere građanskog društva sa utilitarizmom kao glavnim principom. Sistem sadrži i takva obilježja, ali je u njemu osnovno samoupravljanje kao historijski *novum* sa svojim novim društvenim vrijednostima i odnosima. Savez komunista treba upravo da djeluje na učvršćivanju i razvoju samoupravljanja sa tim njegovim novim društvenim vrijednostima. Politika i politička akcija Saveza komunista treba da se odvija kao proces izgradnje ljudske zajednice. Ne može se djelovati izvan ekonomske sfere, ali nije treba

štvta to omogućuje. Kvalitet Saveza komunista ne može biti samo moralna snaga društva. To bi vodilo njegovom izdvajanju iz realnih odnosa i procesa u društvu i svodilo bi ga na izoliranu i bezutjecajnu snagu. Zato on mora djelovati u procesima izgradnje ljudske zajednice kao njen kreator.

»Paralelizam sistema« takođe je bio predmet kritike učesnika. Primijećeno je da su suviše mehanički i strogo odvojene samoupravna i politička sfera društva. Predstavnički organi u društveno-političkim zajednicama, prema mišljenju pojedinih učesnika savjetovanja, nisu samo po slovu Ustava i najviši organi vlasti i organi društvenog samoupravljanja, nego i logikom samog razvoja oni se sve više izražavaju kao organi društvenog samoupravljanja, pored nesumnjivih karakteristika političke vlasti, koji su kod njih još uvijek dominantni.

2. Savez komunista i njegov odnos prema institucijama političke vlasti.

Stavovi koji su sadržani u nekim referatima polaze od razlika među institucijama političke vlasti, u funkcionalnom smislu, i na osnovu toga ocjenjuju veze i odnose između Saveza komunista i institucija vlasti. Osnovne konstatacije, koje iznose nosiocu takog pristupa, svode se na to da se Savez komunista do sada nije sračavao sa institucijama političke vlasti uopće, nego samo sa egzekutivom. To predstavlja deformaciju u djelovanju Saveza komunista. Takva praksa i odnosi otežavali su normalan rad državnog aparata. Stapanje Saveza komunista sa legislativom, koje po ovim ocjenama do sada nije bilo dovoljno izraženo, bilo bi korisno i poželjno. Ono bi moglo poboljšati efikasnost vlasti i jačati demokratske inspiracije. Sam Savez komunista se, od strane

nodovna vlast se pojavljuje kao sredstvo pomoću kojeg se realizira politika Saveza komunista. Iz toga slijedi zaključak da se Savez komunista mora neposredno oslanjati na zakonodavna tijela — na sistem skupština.

U ocjenjivanju položaja i funkcija upravnog aparata, ova razmatranja polaze od shvaćanja da se državna organizacija društva transformira u samoupravnu. Otuda zaključak da »upravni aparat predstavlja kičmu samoupravnog sistema«.

Ova shvaćanja i ocjene nisu doživjeli ozbiljniju kritiku na savjetovanju, iako nam se čini da je to trebalo učiniti. Očito je problematična ocjena da se Savez komunista u svojoj dosadašnjoj praksi sračunavao samo sa egezekutivom. Radi se o odnosu Saveza komunista prema institucijama političke vlasti uopće tj. prema svim njenim funkcionalnim i organizacionim oblicima i izrazima. Tvrdnja da je upravni aparat kičma samoupravnog sistema bez obzira na kontekst u kojem je izrečena (transformiranje državne u samoupravnu organizaciju društva) u osnovi predstavlja apologetski odnos prema državi i ne vodi računa o suštini samoupravljanja kao izrazu i procesu odumiranja države.

Problemi adaptacije Saveza komunista na uslove sužavanja uloge i funkcija države i državnog aparata, te jačanje raznovrsnih demokratskih oblika samoupravljanja, bili su predmet rasprave jednog broja učesnika. Zapažene su konstatacije da je izvršena svojevrsna simbioza Saveza komunista ne samo sa institucijama vlasti nego i sa institucijama samoupravljanja. Ali da već od VI kongresa traje proces emancipacije Saveza komunista od tih institucija. Neophodno je, u interesu našeg daljnjeg razvoja, da se ti procesi intenziviraju. U tom kontekstu istaknuti su zahtjevi da organizacija Saveza komunista u sebe uključi slijedeća rješenja: 1. uklanjanje

veza komunista i organa vlasti, odnosno drugih društveno-političkih organizacija, 2. raskidanje personalne unije između Saveza komunista i institucija političke vlasti i 3. uklanjanje monopola faktičkog raspoređivanja kadrova na odgovorne funkcije u društvu od strane Saveza komunista.

U nekim referatima ukazano je na to da osamostaljivanje Saveza komunista od institucija vlasti i njegovo djelovanje »spolja« na te institucije, treba shvatiti kao proces čiji intenzitet zavisi od raznih uslova i okolnosti kao što su: sama transformacija vlasti i mijenjanje njene klasične prirode, ostvarivanje principa radno-skupštinskog upravljanja, stepena stvarne demokratizacije u samom Savezu komunista itd.

3. *Savez komunista i centri odlučivanja*

U prilogima pojedinih učesnika savjetovanja sadržane su vrlo interesantne ocjene i stavovi koji se odnose na samoupravne i političke procese u lokalnim zajednicama. U njima se uočava složenost lokalnih zajednica (komuna) koje se javljaju kao kompleks različitih nosioca samoupravnih i političkih funkcija, odnosno centara inicijative, usmjeravanja i politike vlasti. Postoji neravnomjernost u distribuciji društvene moći i političke vlasti među tim centrima unutar lokalnih zajednica. Ova se neravnomjernost izražava i u rasporedu kadrova na odgovarajuće ključne funkcije u komuni, koncentraciji materijalnih sredstava u jednim i njihov nedostatak u drugim centrima itd.

U ovakvoj konstelaciji (postojanje više centara odlučivanja, nejednaka distribucija društvene moći i uticaja itd.) javljaju se problemi usklađivanja samoupravnih i političkih tokova unutar komuna. Dosadašnji razvoj išao je u pravcu »razvlašćavanja« Saveza komunista.

vlasti, ali taj gubitak ne nadoknađuje »vlašću« drugе vrsti koja bi se izražavala u političkom utjecaju u socijalnim snagama i na centre odlučivanja. On se potiskuje na periferiju zbivanja. Osnovni faktor usmjeravanja odnosno utjecaja je skupština i institucije političke vlasti u komuni.

Savez komunista bi trebao da se izražava kao nosilac utjecaja unutar date sredine, ne u smislu raspolažanja sredstvima prinude, nego putem aktivnog odnosa prema socijalnim pojavama sredine. U njemu bi trebali da se izgrađuju osnovni stavovi o tim pojavama i da se zalaganjem njegovih članova i sa oslonom svjesnom snagom koja treba realizacija tih stavova u različitim centrima odlučivanja.

Prema mišljenju nekih učesnika Savez komunista u sadašnjim uslovima ima i još uvijek treba da ima svoje sopstvene izvore društveno-političke moći i utjecaja koji se ogledaju prvenstveno u opće prihvaćenoj potrebi za jednom organizovanom svjesnom snagom koja treba da ima usmjeravajuću i vodeću idejnu ulogu i utjecaj u sferi političke dominacije. Savez komunista u sadašnjim uslovima još uvijek mora djelovati »spolja« na samoupravne institucije i institucije političke vlasti. O isključivom djelovanju Saveza komunista kroz samoupravne strukture može se govoriti samo uslovno. Postepenost i brzina procesa transformacije u djelovanju Saveza komunista u pomenutom smislu zavisi od uslova koje će stvarati i sam Savez komunista u svom djelovanju i koji će nastajati samim razvitkom i sve potpunijom afirmacijom samoupravnog sistema.

4. *Politička struktura i Savez komunista*

Iako su već naprijed iznešeni stavovi učesnika savjetovanja koji se odnose na poziciju Saveza komunista u globalnoj društvenoj strukturi

i političku, ipak nam se čini da su neki prilozi u kojima se posebno tretira pozicija Saveza komunista u političkoj strukturi posebno interesantni. Oni polaze od shvatanja da se sadašnji Savez komunista razvio iz političke partije klasičnog tipa i to iz partije u jednopartijsko-političkom sistemu. Pri tom se ukazuje na neke elemente političkog totalitarizma koji bi mogli da postoje na nekim razinama društvenog zbivanja kod nas.

U daljnjem razmatranju ukazuje se na nespojivost monopola legitimne političke aktivnosti samo jedne partije u samoupravnim strukturama. Borba protiv monopolističkog položaja partije vodi se unutar samog Saveza komunista. Upravo ta borba i takva orijentacija uslovljava da Savez komunista zadrži legitimnost političkog predstavnika radničke klase u uvjetima samoupravnog društva.

Za samoupravne strukture je karakteristično to što se uslijed iščekavanja antagonističkih interesa monizam državnog (političkog) prisiljavanja raskraja u pluralizam samoupravnog odlučivanja i društvene kontrole. Sa aspekta toga saznanja alternativa (jednopartijski ili višepartijski sistem) pojavljuje se u slijedećem svjetlu: samoupravno društvo ili društvo koje i dalje ostaje organizirano kao država sa svim posljedicama koje iz toga proističu.

Inače može se primijetiti da je na savjetovanju izostalo razmatranje jednog dosta značajnog pitanja naše političke strukture. To je odnos Saveza komunista prema drugim društveno-političkim organizacijama i uloga tih organizacija u našem samoupravnom društvu. Doduše podnesena su dva referata koja po naslovu upućuju na ta pitanja. Međutim sadržaj jednog od njih bavi se sasvim drugim problemima, a u njemu se tek uzgred spominje problem odnosa SK sa sindikatom koji je prema mišljenju autora pre-

rom, čime se negira i samo postojanje problema odnosa između SK i ove organizacije. Drugi referat se načelno bavi ulogom društveno-političkih organizacija u samoupravnom sistemu, ali je u njemu izostalo isticanje stvarnih problema njihovog djelovanja i traženje rješenja u tom pravcu.

III *Problemi organizacije Saveza komunista Jugoslavije*

Referati i rasprave u ovoj grupi kretali su se oko nekoliko globalnih pitanja koja, i po svojem sadržaju i načinu interpretacije, prelaze okvire organiziranosti komunista i zahvaćaju šire probleme koji se odnose na društveno-političku strukturu, procese društvenog preobražaja i ulogu Saveza komunista u toj strukturi i procesima. Dakle, u ovom sklopu se, na neki način, ponavljaju pitanja o kojima je bilo riječi i u prethodnim grupama. Ipak su se u ovoj grupi posebno potencirala neka pitanja koja nisu bila dovoljno izražena u referatima i istupanjima učesnika u okviru prethodnih grupa. Polazna osnova uvodnog referata u ovoj grupi sastoji se u poimanju organizacionog pitanja SK kao bitno političkog pitanja. Zato njegovo razmatranje implicira ocjenu političke situacije, u najširem smislu, i ocjenu primjerenosti organizacije Saveza komunista toj situaciji. Okosnicu političke situacije i njezinu bitnu sadržinu, danas, čini samoupravljanje. Ono čini osnov i okvir u kojem djeluje Savez komunista.

Kao organizacija oblikovana u predsamoupravno doba, kao politička partija koja djeluje sa pozicija vlasti, Savez komunista treba da se izgradi u partiju samoupravljanja. Kriza partije ishodi iz njezine dosadašnje nesposobnosti da izvuče radikalne konsekvence iz samoupravljanja kojega je sama inagurala. Treba istražiti sve elemente ove krize u kojoj je prije svega bi-

U sklopu ovih pitanja razmatrana je relacija između demokratizacije u društvu opće i u Savezu komunista. Ukazano je na protivrječnosti u tim kretanjima. Savez komunista koji je inagurirao samoupravljanje i proces demokratizacije u društvu, zaostaje u vlastitoj unutarnjoj demokratizaciji, a time gubi sposobnost da efikasno djeluje kao nosilac samoupravnog procesa za koje je bitan demokratski odnos.

Princip demokratskog centralizma u Savezu komunista na savjetovanju je razmatran i podvrgnut kritičkim ocjenama sa stanovišta intenziviranog procesa unutarnje demokratizacije u Savezu, ali i sa stanovišta njegove unutrašnje integracije. Otuda i suprotna stanovišta o primjerenosti ovog principa u Savezu komunista kao vodećoj idejnoj snazi samoupravnog društva. Kritičari tog principa uopće ukazuju na to da sama njegova primjedba nužno producira oligarhijske, monopolističke, centralističke itd. tendencije unutar Saveza, da stvara odnose nadređenosti i podređenosti i onemogućuje članstvu da aktivno učestvuje u kreiranju generalnih stavova i politike organizacije. Oni koji se zalažu za njegovu primjenu ukazuju na neophodnost integracije članstva u Savez, odnosno stalno podsticanje takve aktivnosti članstva koje je usmjereno na kretanje mišljenja i stavova članstva iz osnovnih sredina prema višim nivoima o pitanjima i problemima koji se odnose na širu zajednicu, kao i povratan utjecaj viših nivoa prema osnovnim sredinama u smislu realizacije generalnih ciljeva Saveza.

Ono u čemu se slažu svi učesnici to je da iz organizacije Saveza komunista treba isključivati odnose koji bi se zasnivali na takvoj funkcionalnoj podjeli prema nivoima organiziranosti tj. da jedni nivoi odlučuju a drugi (osnovni nivoi) da samo provode odluke a da ne učes-

Na savjetovanju su uglavnom iznošeni stavovi o principima organiziranosti kao npr. da Savez komunista treba djelovati u širim okvirima od radne organizacije, odnosno da treba biti u stanju sagledavati odnose užih dijelova prema sredini, da je potrebna fleksibilnost organizacionih oblika koji će omogućavati veću dinamičnost u djelovanju članstva i sl.

*

U ovom prikazu nije bilo moguće iznijeti sve ocjene i stavove koje su učesnici skupa u trodnevnom radu iznijeli u referatima i istupanjima u raspravi. Pored iznešenog na savjetovanju je bilo riječi o problemima informativnosti, obrazovanja, odnosa Saveza komunista prema »teoretskoj kulturi« itd.

U referatima i istupanjima došli su do izražaja svi pristupi i aspekti koje je organizator savjetovanja pretpostavio i inicirao u pripremanju. Osobito su naglašeni filozofski, politološki i sociološki aspekti. U istupanjima nekih učesnika, prvenstveno kod aplikacije rezultata empirijskih istraživanja bio je prisutan i psihološki aspekt. Čini nam se da je u čitavom radu simpozijuma bio najslabije izražen ekonomski aspekt. No i pored toga nedostatka zastupljenost različitih pristupa i aspekata dala je poseban značaj savjetovanju i izrazilo je njegovu naučnu kvalitetu.

Na savjetovanju je pretežno izražen teoretski nivo i pristup raspravljanim pitanjima. Samo u dva priloga prezentirani su rezultati empirijskih istraživanja. U jednom su iskazani rezultati istraživanja koji se odnose na učešće članova SK u političkim procesima, a u drugom na stavove omladine prema Savezu komunista. Veći broj priloga u kojima bi bili eksplicirani rezultati empirijskih istraživanja svakako bi doprinio poboljšanju kvaliteta savjetovanja i njegovom potpunijem

Učesnici simpozija SKJ u uvjetima društvenog samoupravljanja o problemima koje bi trebalo naučno istražiti

Nada Gollner

Na simpoziju »SKJ u uvjetima društvenog samoupravljanja« koji je u organizaciji Fakulteta političkih nauka održana u Zagrebu od 19. do 21. januara 1967. godine učesnike se anketiralo o problemima s područja djelovanja društveno-političkih organizacija u sistemu društvenog samoupravljanja za koje smatraju da bi im trebalo dati prioritet u naučnom istraživanju. Anketiranje je na tom skupu provedeno prije svega zato, što se željelo koristiti prisustvo niza naučnih i političkih radnika koji se bave navedenom problematikom i mogu dati kompetentno mišljenje. Aktualnost daljeg istraživanja tematike kojoj je bio posvećen ovaj simpozij potakla je nastojanje da se saznaju njihovi stavovi prema problemima s toga područja koje bi trebalo naučno istražiti.

Ispunjene je anketne listove predao pedeset i jedan učesnik tj. nešto preko dvije trećine onih čije je prisustvo konstatirano na osnovu evidencionih listića,^{*)} iako treba istaći da među respondentima na anketu ima i onih koji nisu ispunili evidencione listiće i obratno.

Anketni su listovi sadržavali sljedeća pitanja:

1. Kojem bi problemu s područja odnosa društveno-političkih organizacija i sistema društvenog samoupravljanja trebalo po Vašem mišljenju dati prioritet u naučnom istraživanju?

^{*)} Dio, naime, učesnika nije ispunio evidencione listiće s podacima o imenu i prezimenu, zvanju, ustanovi i mjestu

- vanju i koji su razlozi da ga smatrate prioritarnim? (pitanje otvorenog tipa);
2. Koje od metoda predlažete da se primijene u istraživanju problema koji ste predložili? (pitanje otvorenog tipa);
 3. Cime se pretežno bavite? (pitanje zatvorenog tipa sa alternativama: nastavni rad, naučni rad, profesionalni rad u društveno-političkoj organizaciji, ostalo);
 4. Godina rođenja;
 5. Spol;
 6. Ukoliko imate još neke primjedbe ili sugestije u vezi sa istraživanjem problematike odnosa društveno-političkih organizacija u sistemu samoupravljanja molimo Vas da nam ih navedete.

Učesnici su bili upozoreni da je anketa anonimna. Anketni list su potpisala dva respondenta.

Za ispunjavanje anketnih listova ispitanici su imali dovoljno vremena, naime, dok je trajao simpozij.

Na osnovu odgovora respondenta dobiven je slijedeći pregled grupa djelatnosti s kojima se pretežno bave:

BAVE SE PRETEŽNO	
Nastavnim radom	22
Naučnim radom	14
Profesionalnim radom u društ.-polit. org.	9
Novinarstvom	3
Izdavačkom djelatnošću	1
Nisu odgovorili	2
Ukupno	51
Broj respondenata	

Iz podataka se vidi da je anketne listove popunilo 36 responde-

nata (odnosno 71 posto) koji se pretežno bave nastavnim ili naučnim radom. Taj broj uglavnom objašnjava činjenice što je organizator simpozija bila upravo jedna nastavno-naučna ustanova, pa je i razumljivo, da je najveći odaziv bio onih učesnika koji se bave baš tom djelatnošću.

Zanimljivo je također uočiti kako su respondenti bili grupirani prema godinama rođenja.

ROĐENI U RAZDOBLJU	
	1890—1899.
	1900—1909.
	1910—1919.
	1920—1929.
	1930—1939.
	1940—1949.
	Ukupno
Broj respondenata	1 4 6 18 18 4 51

Kako se vidi iz podataka najviše je respondenata — po osamnaest — koji su stari između 28 i 37, te 38 i 47 godina života, tj. one dobi koju se uglavnom smatra najaktivnijim razdobljem ljudskog života.

Od pedeset i jednog respondenta svega je pet žena popunilo anketne listove.

Pri odabiranju problema za koje su pojedinci smatrali da bi ih trebalo naučno istražiti nije se pokazala nikakva izrazita tendencija da bi neka grupa po profesiji, dobi ili spolu preferirala neko određeno područje. Odstupanja od te opće slike koja se ponegdje pojavljuju bit će posebno istaknuta u tekstu.

Dio je respondenata istakao po nekoliko tema, odnosno problema koje bi trebalo naučno istražiti. Pri tom ih, osim u odgovorima na prvo pitanje, navode i u odgovorima na često (slobodno) pitanje. Oni su svoja mišljenja iznijeli u formi prijedloga problema za koji smatraju da ga treba istražiti, zatim u formi stava prema nekom pitanju ili

pak u obliku upute za pristup nekom problemu.

Prema broju onih koji su se opredijelili za pojedine probleme izrađena je rang-lista problema. Naravno, da je kriterij za to grupiranje relativan i da je ono izvršeno samo zbog preglednosti, jer bi se niz problema predloženih za istraživanje mogao svrstati i u neke druge grupe (vidi pregled).

Broj respondenata koji se opredijelio za pojedini problem	PROBLEM
20	(1) Društveno-političke organizacije u uvjetima samoupravljanja i opći aspekti samoupravljanja
13	(2) Vlast, moć u društvu, odlučivanje, te posebno položaj SKJ u vezi s tim
po 6	(3) Klasa i partija (4) Organizacioni problemi i metode djelovanja SKJ
po 5	(5) Etički principi, društvene vrijednosti itd., te odnos društveno-političkih organizacija prema njima (6) SKJ i društvena struktura
4	(7) Međusobni odnosi društveno-političkih organizacija
3	(8) Sindikat
2	(9) Princip rotacije i profesionalizacija
po 1	(10) Socijalistička demokracija (11) Participacija građana u društveno-političkom životu (12) Kooperacija (13) Idejno obrazovanje članova SKJ

ad (1) Iz ove je rang-liste vidljivo da respondenti smatraju najvažnijim i daju prioritarno mjesto u istraživanju upravo ulozi društve-

no-političkih organizacija u sistemu samoupravljanja, te u uskoj vezi s tim, i problemu samoupravljanja u užem smislu. Na osnovu vlastitog iskustva i zapažanja oni su uočili niz poteškoća na koje se pri provođenju samoupravljanja nailazi u praksi. Svoja su mišljenja i stavove iznijeli uglavnom u formi prijedloga za istraživanje.

Obzirom na profesiju respondenta koji su predložili najbrojnije zastupane probleme nema nikakve značajnije tendencije. Jedino bi se možda moglo istaći da među njima nema nijednog predstavnika novinarske ili izdavačke djelatnosti.

Zanimljiva je međutim njihova distribucija po dobi. Dok od starijih respondenata tj. onih koji su rođeni do 1919. godine velika većina (tj. 72 posto) odabire ovu tematiku, dotle od onih koji su mlađi (rođeni 1920. i kasnije) za tu se tematiku odlučuje samo trideset posto. Možda bi se moglo — kao hipotetička interpretacija ovog podatka — ustvrditi da su se stariji respondenti pri predlaganju sadržaja istraživanja više držali centralne teme simpozija, dok su mlađi više težili širenju, odnosno razbijanju okvira te teme.

Problemi svrstani u prvu grupu mogu se podijeliti na dvije podgrupe. U prvu se mogu uvrstiti oni problemi koji izričito povezuju ulogu **društveno-političkih organizacija s razvitkom sistema samoupravljanja**. Respondenti koji su ih odabrali predlažu da se istraže i utvrde npr. putovi i načini djelovanja koje bi omogućilo da društveno-političke organizacije postanu sastavni dio samoupravljanja te da se u vezi s tim usklade lični, grupni i društveni interesi; zatim problem isključenja partije iz okvira samoupravljanja jer »jačanje partijnosti doводи do onemogućavanja samoupravljanja«. Problem prevazilaženja transmisionih odnosa u političkom sistemu i ostvarivanje vodeće uloge SKJ smatra jedan respondent zbog

toga važnim što je tijesno povezan s transformacijom radnog čovjeka u samoupravljača. Jedan respondent predlaže istraživanje odnosa društveno-političkih organizacija prema organima samoupravljanja i tendencije razvitka tih odnosa a drugi tretira društveno-političke organizacije kao oslonac organima samoupravljanja u rješavanju raznovrsnih problema s kojima se suočavaju.

U drugu se podgrupu mogu uvrstiti problemi **samoupravljanja promatrani iz raznih aspekata**. Jedan respondent smatra da bi trebalo preispitati sadašnji mehanizam institucija u kojima se ostvaruju socijalistički društveno-politički odnosi. Drugi predlaže da se ocijeni stupanj razvoja forme samoupravljanja u radnim organizacijama te društvenog upravljanja u općini, kotaru, komuni itd. Nadalje, smatra da bi samoupravljanje trebalo tretirati sa stanovišta usklađenosti uslova — u kojima se ono razvija — sa naukom, naučnom kritikom itd. Pri tom stavlja pod upitnik pojmove kao što su moć, ideja, želja, devijacija. Slijedeći respondent predlaže da se istraži kako karakteristike radnog procesa (podjela rada, smanjenje ili unapređenje proizvodnosti itd.) uslovljavaju samoupravljanje. On svoj prijedlog obrazlaže činjenicom što se širi fetišiziranje samoupravljanja kao »materijalnog temelja« svih odnosa bez obzira na karakteristike samoga rada i materijalnih uslova rada. A to dovodi do shvaćanja samoupravljanja samo kao neposrednog, u najužim radnim jedinicama. Ostali respondenti daju prioritet naučnom istraživanju društvenih faktora koji mogu omogućiti stvarnu realizaciju samoupravljanja, problemu motivacije radnika i birača za provođenje samoupravljanja te načinima održavanja cjelokupnog sistema samoupravljanja na problem međunacionalnih odnosa.

ad (2) Za respondente je ova grupa značajna činjenica da ih je preko polovina u životnoj dobi između trideset devete i četrdeset pete godine.

Ovi respondenti predlažu da se istraže slijedeći problemi: Način transformiranja upravljanja od funkcije vlasti u društvenu djelatnost; odnos SKJ prema centrima društvene moći i političke vlasti; utjecaj sistema samoupravljanja na relaciju SKJ — vlast.

Jedan respondent predlaže da se istraže procesi u toku kojih SKJ gubi svoj monopolistički položaj na ekonomskom, kadrovskom i idejnom području. On smatra da su ti procesi u centru preobražavanja SKJ iz klasične političke organizacije u političku organizaciju samoupravnog društva.

Formiranje »rukovodnog jezgra« kao neformalnog menadžmenta smatra se u jednom prijedlogu istraživanja kao »vjerojatno najvažniji problem odnosa društveno-političkih organizacija i samoupravljanja u radnoj organizaciji«.

Slijedeći respondent predlaže da se istraži djelovanje stvarnih pokretačkih snaga društva (»partijska ili državna birokracija ili tehnokracija ili visina uzdignutosti radničke klase odnosno proizvođača?«), a drugi ističe da je svjestan opasnosti koju predstavlja birokratiziranje i drugi faktori za interese pojedinaca.

Zanimljive su i slijedeće teme koje su predložene: Nosioci i način donošenja društveno-političkih i ekonomskih odluka (kao npr. o raspodjeli dohotka, odnosima između radnih organizacija, privrednih grana, društvenih djelatnosti, kriterijima društvene progresivnosti itd.); odnosi između centara odlučivanja na različitim nivoima (struktura odlučivanja, tipovi centara odlučivanja i njihovi međusobni odnosi). Jedan respondent predlaže kao temu — uslovljenost samoupravnog odlučivanja političkim aktima. On smatra, da ti akti moraju biti tako or-

ganizirani da se postigne dovoljan stupanj svijesti, volje i odgovornosti za samostalnu jedinstvenu aktivnost. Drugi ispitanik obrazlaže izuzetnom aktuelnošću svoj prijedlog o istraživanju mogućnosti daljnje afirmacije ličnosti kao nosioca politike i odlučivanja.

ad (3) Prijedlozi ovih respondenta — a svi su oni u tridesetim godinama života — obuhvaćaju uglavnom slijedeće probleme: Odnos SKJ i radničke klase u sistemu samoupravljanja; problem klase i partije kao avangarde; odnos i sadržaj ličnog, općeg, neposrednog, trajnog i historijskog interesa radničke klase te putovi njihovog ispoljavanja u društvu i u SKJ; smisao diktature proleterijata danas. Jedan respondent ukazuje na »nekorisnost« SKJ. Pri tom smatra SKJ »nekorisan u odnosu da bude priprek neposredne radničke klase koja u sve većem razvitku tehnologije nestaje kao klasa«.

ad (4) U skupinu koja obuhvaća organizacione probleme i metode djelovanja SKJ svrstani su slijedeći problemi: Odnos radnička partija — vođa, vodstvo i obratno; mehanizam unutarpartijske demokracije; tehnika odnosa SKJ prema samoupravnim i državnim organima. Jedan respondent predlaže da se istraži »diferencijacija oblika organizovanja komunista u proizvodnim, sekundarnim i tercijarnim delatnostima«. Pri tom smatra da je »uniformnost organizacionih oblika SKJ jedan od uzroka njegove krize«. Postoji i prijedlog da se analizira djelovanje SKJ na otklanjanju političkog posredovanja koje izaziva niz proturječnosti u položaju SKJ. Ističe se također, relacija SKJ i sredstava masovnih komunikacija, te se postavlja kao problem način reflektiranja društvenih proturječnosti putem štampe, radija i televizije. Respondent, svoj prijedlog da se to istraži, obrazlaže time što smatra, da se u kritici nekih nedostataka štampe ostaje na površina pojava

umjesto da se naučnom analizom ustanove njihovi uzroci.

ad (5) U ovoj se grupi gotovo svi respondenti bave nastavnim radom, a svi su između trideset pet i četrdeset tri godine života. Jedni od njih smatraju da bi prioritet trebalo dati istraživanju odnosa organizacije i slobode, javnosti kao principu političkog života te determinantama društvene svijesti, političkog ponašanja proizvođača i »subjektivnih političkih snaga«. Drugi pak izričito povezuju probleme svoga interesa s ulogom društveno-političkih organizacija te kao predmet istraživanja predlažu slijedeće teme: Društveno-političke i druge organizacije te stvaranje socijalističkih moralnih normi; moralno-političke vrijednosti i SKJ; SKJ kao nosilac stvarnog jedinstva naših naroda.

ad (6) Gotovo su svi respondenti koji su se opredijelili za ovaj problem nastavnici a nalaze se u životnoj dobi između trideset prve i trideset osme godine života.

Oni su smatrali prioriternima ove probleme: Procesi u rukovodećim društvenim strukturama; Odnos društvene strukture, te strukture i političke fizionomije društveno-političkih organizacija; Društvena struktura i SKJ. Jedan od respondenta predlaže istraživanje položaja radničke klase u institucionaliziranim društvenim formama kao i u SKJ. Za to navodi kao razlog smanjenje učešća neposrednih proizvođača u svim sferama društvenog života i u SKJ, te tehnički progres koji »neminovno dovodi do uništavanja egzistencije radničke klase a da im se paralelno ne daje ništa u »zamjenu«.

ad (7) U ovoj je grupi predložen niz tema oko problema odnosa SKJ i ostalih društveno-političkih organizacija — na svim nivoima — kao transmisionih elemenata, te posebno njihovog međusobnog odnosa s obzirom na mjesto i kompetencije koje imaju u sistemu samouprav-

ljanja kao osnovnom društvenom odnosu.

ad (8) Dok jedan respondent postavlja pitanje koja je uloga i forma djelovanja sindikata, druga su dvojica izrazila sumnju u opravdanost postojanja sindikata uz njegovu sadašnju ulogu i organizaciju. Jedan čak vrlo oštro istupa i iznosi: »Sindikata je prevazišao recidiv kapitalističkog ili etatičkog društva, a danas se pojavljuje kao politički monopol nad radničkom klasom i njenom akcijom — dok u odnosu na druge, kao nepotreban politički reprezentant klase«. I sam dalje dodaje da sindikat »nema logike da postoji u uslovima radničkog samoupravljanja naročito kada je ono razvijeno«.

ad (9) Problem odnosa između profesionalnih političkih kadrova na rukovodećim funkcijama u općini, Republici i Federaciji te kadrova kojima političko zanimanje nije glavno, smatra respondent zbog toga prioritarnim jer je odnos u korist profesionalnih kadrova »povoljniji«. Misli da je ustavni princip rotacije iznevjeren jer predstavlja »samo kretanje tačaka na kružnici«. »Postoje li društveni uvjeti za ukidanje (nestajanje) svakog političkog profesionalizma« pitanje je drugoga od dvojice respondenata iz ove grupe.

ad (10—13) Neki su respondenti naveli teme koje se teško mogu svrstati u jednu od navedenih kategorija. Tako jedan od njih smatra (10) problem odnosa normativnog i stvarnog na sadašnjem nivou razvoja socijalističke demokracije izuzetno aktuelnim. Drugi predlaže da se istraži (11) »Koji socijalni faktori destimulišu participaciju građana a) u 'globalnom društvu', b) u radnim organizacijama, c) u teritorijalnim zajednicama, d) u političkim partijama«. Jedan respondent smatra da je zanemareno promatranje (12) sudjelovanja kooperanata u upravljanju (posebno vlasnika šuma) kao elementa socijalizacije.

Njega također zanima odnos SKJ prema sudjelovanju radnika u suupravljanju privatnim obrtnim radnjama. Konačno jedan mladi naučni radnik ističe (13) »da bi bilo interesantno ispitati, koliko je procenat poznavanja osnovne marksističke misli i naših najnovijih kretanja na teoriskom planu kod članova SK. Naime, bez poznavanja ovog gore navedenog, makar donekle, smatram da članovi SK ne mogu biti ti koji će vući naprijed, s jedne strane i s druge što sa takvom niskom svijesću vrlo lako odstupa ju od osnovnih komunističkih principa«. Respondent ističe da »ima i drugih problema, ali za mene je ovo vrlo interesantno, jer sam donekle uočio vrlo slabo poznavanje onog gore navedenog ne samo kod radnika već i kod onih koji kreiraju pa čak i kod nazovimo naučnih radnika«.

Na pitanje koje metode predlažu da se primijene u istraživanju predloženih tema odgovorilo je četrdeset i šest respondenata.

Za teorijsko-spekulativne (neempirijske) metode izjasnila su se samo dva ispitanika a za empirijske šesnaest. Upotrebu ovih grupa metoda predlažu dvadeset i četiri ispitanika. Prema tome se za empirijske metode — jer su uključene i u ovu posljednju grupu — odlučilo ukupno četrdeset respondenata. Iz toga se može pretpostaviti da je gotovo osamdeset i sedam posto respondenata uvjereni u potrebu raspolaganja egzaktnim podacima u naučno-istraživačkom radu.*)

Osim onih koji su se izričito izjasnili o metodama neki — njih četiri — daju opće sudove i upute o metodološkom pristupu ne ulazeći u pojedine metode. Tako jedan respondent predlaže stimuliranje na-

*) Pojedine su metode odnosno postupke respondenti i pomence navodili, i to: anketu (12), intervju odnosno razgovor (7), analizu sadržaja (7), promatranje (4) i primjenu uzoraka (2).

učnog ispitivanja, izdvajanje ljudi iz instituta i fakulteta za obradu pojedinih tema, drugi naglašava važnost promišljenog metodološkog pristupa (uočavanje problema, razrada metodološkog pristupa, verifikacija hipoteza, generalizacija). Neki smatraju da pitanje metode pripada u nadležnost specijalnih ustanova kao što su institut društvenih nauka, institut za filozofiju, statistički zavod. Naglašava se važnost tačnosti podataka.

Jedan respondent daje prijedlog idealnog odnosa istraživanja i savjetovanja koja bi trebala pratiti istraživanja. Pri tom on smatra da bi tok čitave organizacije naučnog istraživanja trebao biti slijedeći:

1. »Savjetovanje (sa referatima i diskusijom)«,
2. »Izrada naučnog projekta (njegov objavljivanje u »Političkoj misli« i pismena diskusija o projektu)«,
3. »Realizacija projekta i njegovo objavljivanje«, te
4. »Savjetovanje na osnovu i povodom objavljenog materijala«.

Osim pri odgovaranju na pitanje o metodama naučnog istraživanja, respondenti su se o organizaciji naučnog rada izjašnjavali i u šestom (slobodnom) pitanju, a jedan se od njih osvrnuo na to i pri odgovoru na prvo pitanje. Tako jedan od njih upozoruje da u svim centrima postoji nagomilano mnogo empirijskog materijala pa da je potrebno ujediniti snage istraživača kako bi se on obradio; drugi smatra da će uspjeh istraživanja — a po svoj prilici misli na onu temu koju je u istoj anketi predložio tj. međusobni odnos društveno-političkih organizacija — biti veći ukoliko se provede u periodu izbora; slijedeći upozoruje na »sposobnost samokritike naučnih istraživača i valjanost instrumenata kojima pristupaju

Trojica su se prisutnih osvrnula i na neke momente organizacije i rada samog simpozija. Jedan je iznio slijedeće mišljenje: »Nije odgovoreno na principijelna pitanja, a parcijalni odgovori ostaju parcijalni — gube na vrijednosti kad se pokušaju ugraditi u cjelokupni sistem«.

Dvojica od njih osvrnula su se kritički na istup nekih pojedinaca na simpoziju. Jedan smatra »...bilo bi korisno čak i neophodno, da na budućim skupovima ovakve vrste budu pretezala saopćenja koja se zasnivaju na naučnoj dokumentaciji a ne »slobodne asocijacije«. Drugi smatra da bi trebalo zaštititi »skup od nedoučenih »rasprava«, jer sa njima nema smisla polemisati na skupu koji nema pedagoško-obrazovne zadatke. To je put da ovakvi skupovi budu doprinos naporima da nam saznanja budu dublja, punija. Inače uvek ćemo se skupljati da svedočimo konfuziji, improvizatorstvu i seminarški banalnim »otkrovenjima« ne malog broja pojedinaca kojima nije važno šta će reći, nego — da se čuju i »primete«. Ovakvi skupovi su, ipak, preskup način otkrivanja koliko je to rasprostranjeno«.

Zaključak

Odgovori na anketu o prioritetnim problemima za istraživanje o djelovanju društveno-političkih organizacija u sistemu samoupravljanja dobiveni su od relativno male populacije — no koja ipak predstavlja znatan dio učesnika simpozija. Zbog toga se rezultati ne mogu smatrati pouzdanima ni reprezentativnima za neku širu skupinu ljudi zainteresiranih za tu problematiku. Oni ipak daju pregled vrlo zanimljivih problema koji su osim toga i vrlo aktuelni, pa će se vjero-

jatno neke od njih uzeti u razmatranje zbog eventualnog naučnog pristupa već u najskorije vrijeme.

Siroki dijapazon problema koje je zahvatio ovaj relativno mali broj respondenata ukazuje, s jedne strane, na zainteresiranost naših naučnih i političkih radnika za raznovrsne probleme, a s druge strane, možda i na činjenicu da niti jedan problem ne »tišti« u tolikoj mjeri našu zajednicu da bi zasjenio sve ostale probleme. Naravno da je i pri predlaganju problema igrala ulogu i činjenica lične preokupacije pojedinog naučnog radnika nekim problemom. No, u znatnoj mjeri odabrani problemi odražavaju i poteškoće na koje se svakodnevno nailazi u praksi provođenja samoupravljanja.

Što se tiče metoda koje respondenti predlažu da ih se upotrijebi u naučno-istraživačkom radu ističe se težnja za njihovom sintetičkom primjenom s tim da se osobito naglašuju empirijske metode. Može se pretpostaviti, da to ukazuje na njihovu uvjerenost u potrebu da u svom radu raspolažu egzaktnim podacima.

Pri obradi podataka nije se vidjelo da bi jedna profesionalna ili dobna grupa pokazala neku izrazitu tendenciju pri odabiranju problema. Pojedina odstupanja su upravo, zbog malog broja slučajeva, mogla biti samo slučajna.

Vanjska politika Sjedinjenih Američkih Država

Radovan Vukadinović

Ideja da se Evropi približi suvremena Amerika, njena dostignuća na različitim područjima kao i perspektive njenog razvoja, našla je svog

odraza u različitim naporima i formama djelovanja među kojima Seminar američkih studija u Salzburgu zauzima svakako značajno mjesto. Osnovan 1947. godine kao specijalizirana institucija za širenje znanja o SAD, u toku svojih 108 dosada održanih sesija, Seminar je uspio upoznati preko 5000 učesnika iz evropskih zemalja s različitim formama i problemima američkog života. Neprekidno nastojeći da se kao predavači na kursovima pojave zapaženi američki profesori i stručnjaci Seminar je bio u stanju da pruži polaznicima kurseva bogatu, kvalitetnu i raznoliku informaciju.

U početku postavljen isključivo kao centar za bolje upoznavanje SAD, Seminar u Salzburgu je u skladu s općom tadašnjom međunarodnom situacijom davao naglašenu, jednostrano obojenu interpretaciju američke politike i internih američkih ostvarenja. Tome je svakako doprinio i ograničeni krug isključivo zapadnih zemalja iz kojih su se regrutirali polaznici seminara. U fazi povoljnijih međunarodnim kretanja i napora za uspostavljanjem boljih odnosa između Istoka i Zapada prije par godina došlo je i na ovom polju do izmjena, tako da su se pojavili i prvi učesnici seminara iz socijalističkih zemalja istočne Evrope, što je u velikoj mjeri omogućilo da se diskusija i konfrontacija mišljenja postave na jednu znatno širu i realniju bazu.

U okviru šest različitih seminara koji se u toku godine održavaju u Centru američkih studija u Salzburgu posebno mjesto zauzima seminar posvećen problemima vanjske politike Sjedinjenih Američkih Država. Nekoliko do sada održanih sesija pod ovim naslovom razmatralo je aktuelne probleme vanjske politike SAD kao i perspektive njenog razvoja. Pridržavajući se svoje, od samog početka zacrtane linije i na ovom području, Seminar je nastojao da za predavače okupi značajna i

mena s područja američke teorije i prakse kako bi se polaznici mogli upoznati s različitim aspektima vanjskopolitičke akcije SAD.

Ovogodišnja 108. sesija Seminara američkih studija u Salzburgu posvećena problemima američke vanjske politike okupila je tako, nekoliko vrlo uglednih stručnjaka za pitanja međunarodnih odnosa. Profesor Paul Seabury inače redovni profesor političkih nauka Sveučilišta u Californiji (Berkley) i autor nekoliko veoma zapaženih knjiga («Power, Freedom and Diplomacy», «The Balance of Power») rukovodio je radom seminara. U seriji svojih predavanja profesor Seabury ukazao je na značaj internih faktora u formiranju američke vanjske politike, ističući složeni splet unutrašnjih odnosa u američkoj političkoj strukturi koji posredno ili neposredno diktiraju određeni trend vanjske politike. Osvrćući se na značaj pojedinih grupa u kreiranju međunarodne politike, različite američke političko-strateške doktrine i konstitucijski mehanizam profesor Seabury je nastojao prikazati unutrašnje odnose na jedan sistematski, cjeloviti način, konstatirajući da se radi o veoma važnoj i dinamičnoj poluzi za poduzimanje određenih vanjskopolitičkih akcija.

I pored veoma dobro prezentiranog materijala i niza novih podataka i zapažanja može se staviti zamjerka na prvenstveno isticanje relevantnosti momenata koji su više formalnog karaktera (značaj religije u donošenju vanjskopolitičke akcije, uloga predsjedničkog sistema SAD i sl.), dok se iz vida ispustilo nekoliko osnovnih činilaca, koji u velikoj mjeri determiniraju suvremenu vanjsku politiku SAD. Tako je veoma malo vremena bilo posvećeno analizi odnosa predstavnika velikog businessa i političke akcije, ulogi oligarhijskog kapitala, stvarnim mogućnostima djelovanja Pentagona itd.

Posebnu analizu odnosa i zavisnosti između vanjske politike SAD i američkog businessa prikazali su prof. Richard H. Holton sa Sveučilišta u Berkleyu kao i Christian A. Herter pomoćnik direktora firme Mobil Oil. Veoma sretno povezujući teoretsku bazu s konkretnim problemima američkih poslovnih krugova, lekcije s ovog područja imale su zadatak da prvenstveno s ekonomske tačke gledišta osvijetle ovu svakako najznačajniju stranu odnosa između State Departementa i američkih poslovnih krugova. Precizno izlažući američku ekonomsku politiku, ilustrirajući to nizom zanimljivih i svježih podataka prof. Holton je dao solidnu teoretsku osnovu businessa na formiranju vanjske politike najveće i najsnažnije kapitalističke zemlje. Međutim, i pored zavidne visine izlaganja i ovoga puta došla je do izražaja tendencija da se skrene pažnje sa stvarne uloge koju ekonomika ima u čitavom životu SAD a naravno i od njenog značajnog uticaja koji konstantno vrši na vanjsku politiku. Navodeći različita interna politička sredstva izgleda da se namjerno htjelo umanjiti značaj businessa u kreiranju vanjske politike.

Od posebnog interesa bilo je mišljenje prof. Holtone o uticaju rata u Vijetnamu na razvoj američkog businessa, koji po njegovom mišljenju nije značajan, jer bi industrija SAD i bez velikih ratnih investicija u Vijetnamu bila u stanju da održava svoj visok tempo proizvodnje. Drugačiji sistem raspodjele ukupnog dohotka kao i smanjenje taksa u bitnoj bi mjeri mogli podići standard stanovništva, a da se pri tome ne ugrozi opći trend industrijskog razvoja. Bez namjere da se precijeni značaj ove konstatacije potrebno je ipak ukazati da rat u Vijetnamu ima snažan uticaj naročito na jačanje i dinamičan razvoj pojedinih grana industrije koje svoj sadašnji »prosperity« u velikoj mjeri zahvaljuju upravo sukobu u jugoistočnoj Aziji.

Charles P. Noyes bivši ministar i savjetnik američke delegacije u Ujedinjenim narodima u okviru svojih predavanja pod naslovom »Američki odnosi u međunarodnim agencijama« pošao je od ideja američkog izolacionizma preko formi sve većeg angažiranja u međunarodnim odnosima do današnjih dana, posebno ukazujući na značaj zapadnih vojnih saveza i primarnu ulogu SAD. Prilično jednostrano, držeći se uglavnom oficijelnih stavova Charles Noyse inicirao je često puta veoma žive polemike naročito svojim nastojanjima da se založi za potrebu postojanja NATO u Evropi kao i naporima da po svaku cijenu opravda američku akciju u Vijetnamu. U ovakvom kontekstu interpretacije međunarodnih odnosa i perspektivama razvoja veoma malo je pažnje bilo posvećeno ulozi svjetske organizacije, kao i pitanjima politike nesvrstanih zemalja. Smatrajući blokove još uvijek najznačajnijim faktorima međunarodnih odnosa C. Noyse je dao jednu zastarjelu sliku suvremenog svijeta i procesa koji nastaju u međunarodnoj zajednici.

Edmond C. Hutchinson zamjenik direktora američke Agencije za međunarodni razvoj izložio je vrlo seriozno američke napore u pravcu pružanja pomoći različitim zemljama ukazujući istovremeno i na političke implikacije. U fazi kad je postalo jasno da međunarodni odnosi sve više kreću u pravcu realizacije principa miroljubive aktivne koegzistencije dvaju sistema, SAD su shvatile da je pružanje ekonomske pomoći prilika da se u međunarodnim odnosima uradi mnogo na jedan sasvim nov način, koji može biti obostrano koristan. Ilustrirajući bogatim podacima američku aktivnost u pružanju ekonomske pomoći E. Hutchinson se osvrnuo i na pomoć koju SSSR pruža zemljama u razvoju kao i na mogućnosti šireg internacionalnog pružanja pomoći u prvom redu putem

UN. Ali, ova forma ekonomske pomoći koja bi danas trebala da bude svakako najviše zastupana sudeći po izlaganjima E. Hutchinsona nema većih izgleda na uspjeh upravo zbog povezivanja ekonomske pomoći s političkim reperkusijama i širenjem vlastitog uticaja.

Profesor Wrinston, inače jedan od najboljih poznavalaca problema američke diplomacije i podnosilac nekoliko prijedloga o reorganizaciji diplomatske službe SAD u nekoliko svojih veoma uspješnih predavanja osvrnuo se na razvoj američke diplomacije, strukturu njenog aparata i sasvim nove zadatke s kojima se danas susreću diplomatski predstavnici. Držeći se teze da su međunarodni odnosi u suvremenom svijetu postali tako kompleksni i bogati potpuno novim sadržajima, prof. Wrinston se posebno založio za pažljivu selekciju i potrebu specijalnog školovanja diplomatskih kadrova. Tradicionalni sistem pripremanja diplomata postaje danas sve više veoma uska baza za razvoj kvalitetno novih odnosa među državama, koji u znatnoj mjeri ovise i od sposobnosti i kvalificiranosti diplomatskih predstavnika.

Osim redovitih svakodnevnih predavanja učesnici ovogodišnje 108. sesije radili su u seminarima u kojima su se vodile veoma žive i dinamične diskusije. Kvalitet pojedinih predavanja, otvorenost i neograničenost u iznošenju vlastitih, često puta sasvim suprotnih mišljenja, i mogućnost aktivnog učešća u radu Seminara predstavljale su svakako veoma značajne komponente ideja o potrebi širenja znanja i bolje informiranosti o SAD.

Tridesetak učesnika, uglavnom naučnih radnika, suradnika različitih instituta i profesora iz 11 evropskih zemalja imalo je priliku da u toku 4 tjednog boravka u Salzburgu stekne osnovnu sliku o američkoj vanjskoj politici i faktorima koji je determiniraju. Zavidna visina predavanja, originalnost i aktu-

elnost pojedinih prezentiranja, kao i veoma uspješna kombinacija teorije i prakse omogućili su da se u tako kratkom vremenskom periodu pobudi interes za daljnje studijske proučavanje američke vanjske politike.

Izvanredna organizacija Seminara i neumoran rad direktora Centra gosp. Arthura C. Glovera kao i bogata specijalizirana biblioteka za proučavanje američkih pitanja pružili su idealne mogućnosti za istraživački rad i sticanje novih znanja.

Ideja Seminara američkih studija dobija danas sve više na svom značaju i Salzburški seminar postaje jedan otvoreni diskusioni forum posvećen osvjetljavanju različitih strana američkog života i američke politike. Mogućnosti slobodne i sasvim otvorene konfrontacije različitih stavova i ideoloških gledanja, izbor zaista kvalitetnih predavača i zainteresiranost polaznika garantiraju Seminaru neosporan kvalitet, te bi bilo veoma korisno kad bi što više naučnih radnika iz naše zemlje imalo prilike da boravi u Salzburgu. Centar američkih studija istovremeno postaje na izvjestan način i veoma pogodno sastajalište predstavnika evropske nauke, koji osim informiranja o kretanjima u SAD imaju široke mogućnosti za otvorenu izmjenu stavova i misli, kao i bolje upoznavanje.

Iz Politološkog društva SR Hrvatske

I. B.

10. III 1967. održana je konstituirajuća sjednica Upravnog odbora Politološkog društva SR Hrvatske na kojem je za predsjednika Upravnog odbora izabran dr Ivan Babić,

docent Fakulteta političkih nauka u Zagrebu, za potpredsjednika Veljko Mratović, viši predavač Visoke upravne škole u Zagrebu, za tajnika mr Radovan Vukadinović, predavač Fakulteta političkih nauka u Zagrebu i za blagajnika Maroje Stanislav, diplomirani politolog.

Na sastanku je bilo riječi i o programu rada Društva; pri tom je naglašeno da osim stručne tematike u užem smislu Društvo punu pažnju treba da posveti i aktualnoj problematici iz unutrašnje i vanjske politike. Pojedini drugovi su upozorili da se treba čuvati krajnosti, kako akademizma tako i prakticizma. Zaključeno je da se osim problema političke teorije i prakse odgovarajuća pažnja posveti i razmatranjima profila politoloških kadrova i nastave političkih znanosti.

Od tema koje će u najskorije vrijeme u Društvu biti raspravljane spominjane su ove: Konstituiranje političke znanosti u samoupravnom društvu, Temeljne kategorije političke znanosti, Filozofija i politika a od aktualnih društveno-političkih tema sa značajnim teoretskim i praktičnim implikacijama: Promjene u Ustavu SFRJ, Izbori i izborni sistem.

Savjetovanje u uvjetima stabilizacije jugoslavenske privrede

Sekcija za naučni rad Saveza ekonomista Jugoslavije, Ljubljana, 9, 10. i 11. ožujka 1967.

Zvonimir Baletić

U Ljubljani 9, 10. i 11. ožujka održano je savjetovanje Sekcije za naučni rad Saveza ekonomista Jugoslavije o uvjetima stabilizacije jugoslavenske privrede. Razumljiv je

interes stručne i šire javnosti za ovo savjetovanje, jer je to prvo takvo savjetovanje poslije početka provođenja privredne reforme, te je naučna ocjena sadašnjeg trenutka naših privrednih kretanja, pređenog puta u provođenju reforme, te zadataka koji pred privredom neposredno stoje od velike, ne samo naučne već i ekonomsko-političke važnosti. Začudo, ipak savjetovanje nije u našoj javnosti imalo onaj publicitet, kojeg bi objektivno zasluživalo.

Na Savjetovanju je podnijeto 28 pisanih referata koji su podijeljeni u tri veće grupe: 1) faktori privredne stabilizacije; 2) struktura privrede i investicije; 3) monetarno-kreditni mehanizam. Za svaku grupu referata dato je opće uvodno izlaganje, koje su pripremili dr Aleksandar Bajt, dr Branko Horvat i dr Milutin Čirović.

Već sama tema Savjetovanja, stabilizacija privrede, postavlja neka pitanja. U periodu provođenja privredne reforme i to može biti cilj stabilizacije. Reformom su zacrtane krupne promjene strukture privrede i strukture investicija, te je jasno da samo te promjene čine po sebi faktor destabilizacije, ako se gleda na kratki rok. Dr Aleksandar Bajt zbog toga s pravom je naglasio da stabilizacija privrede nije cilj sam po sebi, već da je stabilizacija nekih privrednih tokova i odnosa preduvjet za strukturalne promjene. U prvom redu radi se o stabilizaciji monetarnih tokova, suzbijanju inflacije. Ali uz ekonomsku stabilizaciju postoji politička stabilnost, koja je također neophodan uvjet za stabilan privredni rast. Ekonomska stabilizacija shvaćena u smislu stabilnog privrednog rasta može biti cilj samo na dugi rok.

Moguća su tri privredna modela za budući razvoj, kaže dalje dr Bajt: 1) model sa visokom stopom rasta i sa inflacijom; 2) model sa visokom stopom rasta i stabilizaci-

jom; 3) model stabilne privrede s niskom stopom rasta. Treba dobro proučiti prednosti i nedostatke svakog od ovih modela, ali nema nužnosti da se ide na visoke stope rasta pod svaku cijenu. Uzroke inflacije on ne vidi, kao ni neki drugi učesnici samo u kreditnoj i monetarnoj politici, već su uzroci dublji od kojih je naveo neke kao:

- sistem cijena;
- sistem raspodjele dohotka prema produktivnosti rada;
- sistem raspodjele između lične potrošnje i akumulacije i njegovo periodično mijenjanje;
- vezanje dohodaka u vanprivrednim djelatnostima za kretanje ličnih dohodaka u privredi;
- strukturalne disproporcije u proizvodnji zbog neracionalnog sistema investicionog odlučivanja;
- destabilizaciona celoga poljoprivrede.

Veći interes iz ove grupe referata pobudili su referati dr Bičanića, dr Černea, dr Horvata i dr Sirotkovića.

Dr Branko Horvat je iznio glavne teze referata iz druge grupe, koji su po temama bili dosta raznovrsni. Više referata posvećeno je formama privrednog kolebanja u nas. Karakterističan je u tom pogledu referat dra Nikole Čobeljića »Privredna stabilnost i investicioni ciklusi u Jugoslaviji«, gdje autor izlaže neke vrste teoriju investicionih ciklusa kao normalnog razvoja socijalističke privrede. Jedno vrijeme investicije se vrše u prvom odjeljku, odjeljku proizvodnje sredstava za proizvodnju, zbog tehničkog napretka, koji je dominantan upravo u ovom odjeljku, a da tek naknadno dolazi do prilagođavanja u odjeljku proizvodnje sredstava za potrošnju. Dr Horvat s pravom je

osporio osnovanost teorije investicijskih ciklusa, jer ničim nije dokazana nužnost takvog razvoja, a ukoliko je prošli razvoj slijedio takav put, to je moglo biti posljedica konkretne ekonomske politike, a ne nekih dubljih ekonomskih uzroka. Dva referata posvećena su poljoprivredi (dr V. Stipetić i dr V. Vasić), ali pored analize dosadašnjeg stanja, referati ne daju jasnu uputu u pogledu budućeg razvoja poljoprivrede. Dva referata posvećena su našim odnosima s inozemstvom (dr Aleksić — dr Fabinc i dr Mrkušić). O demografskim procesima solidnu studiju daje dr O. Vogelink.

U trećoj grupi referata bilo je govora o poreskoj i monetarno-kreditnoj politici kao faktoru stabilizacije, gdje su veći interes pobudili referati dr Perišina, dr Vučkovića i dr Miljanića.

U diskusiji koja se kasnije razvila učestvovalo je mnogo diskutanata, od kojih je naročito zapažena bila diskusija Kire Gligorova. On je naglasio da nema potrebe da se robuje fetišu visoke stope rasta, ako ta visoka stopa rasta ostavlja otvorene duboke probleme, koje će za godinu-dvije trebati pod težim uvjetima rješavati. On se založio za smjelije uvođenje u život institucija tržišne ekonomije i naglasio potrebu formiranja tržišta kapitala, te naše čvršće uključivanje u međunarodnu podjelu rada, preko izvozno populzivnih grana kao što je turizam, pomorska privreda i međunarodni saobraćaj.

Savjetovanje je proteklo u živoj, polemičkoj atmosferi, tretirana su mnoga bitna pitanja našeg ekonomskog razvoja. Međutim, ne bi se moglo reći da je postignuta o tim pitanjima dublja suglasnost. Ipak opći zaključak je bio da današnje ekonomske probleme nije moguće rješavati samo instrumentima monetarno-kreditne politike, da su problemi u disproporcijama materijalne proizvodnje i da je za stabilnost privrede od odlučne važnosti ukloniti te disproporcije. No, iako se mogla očekivati dublja diskusija o investicionoj politici kao faktoru nestabilnosti, preko disproporcija ekonomskog aparata koje stvara, ovo pitanje tek je marginalno tretirano ili na način koji nije vodio na stvarne probleme (npr. referat dr Čobeljića o investicionim ciklusima). Preveliko davanje značaja formama nestabilnosti (ciklička kretanja) odvela je, u dobroj mjeri, pažnju od uzroka privrednih kolebanja i poremećaja i sredstava za njihovo otklanjanje.

Savjetovanje je bilo u cjelini vrlo korisno, te iako se nije došlo do zajedničkih stavova u nekim pitanjima, ono je podstrek za dalja razmišljanja i traženja putova za rješenje naših aktualnih privrednih problema. Puni uvid u rad Savjetovanja čitalac će dobiti objavljivanjem svih materijala Savjetovanja u prvom ovogodišnjem broju časopisa »Economist«.